

15. *Первое послание к Коринфянам – Библия. Новый Завет – Минск, 1999.*
16. *Первое послание к Тимофею – Библия. Новый Завет – Минск, 1999.*
17. *Послание к Ефесянам – Библия. Новый Завет – Минск, 1999.*
18. *Послание к Титу – Библия. Новый Завет – Минск, 1999.*
19. *Тертуллиан. О женских украшениях / Пер. Карнеева Е. – СПб., 1849. – кн. 2 – С.162-192.*
20. *Тертуллиан. О плоти Христа / пер. Щеглова Н.Н. – СПб., 2004. – С.315-355.*
21. *Тертуллиан. О целомудрии / Пер. Карнеева Е. – СПб., 1849. – кн. 2 – С.102-121*
22. *Тертуллиан. Послание к жене / Пер. Карнеева Е. – СПб., 1849. – кн. 2. – С.202-224.*
23. *Church F. F. Sex and Salvation in Tertullian // The Harvard Theological Review, Vol. 68, No. 2 (Apr., 1975), pp. 83-101.*
24. *Carnelley E. Tertullian and Feminism. // Theology 92(745) (1989): 31-34.*
25. *Davies, Steven L. Women, Tertullian, and the Acts of Paul. // Semeia 38 (1986): 139-149.*
26. *St. Augustine Of holy virginity – <http://www9.georgetown.edu/faculty/jod/>*
27. *St. Augustine On the Good of Widowhood -<http://www9.georgetown.edu/faculty/>*
28. *Tertullian. A Treatise on the Soul / tr. by P. Holmes – www.tertullian.org*
29. *Tertullian. On monogamy // Claesson's translation. – www.tertullian.org*
30. *Tertullian. On the Veiling of Virgins / Tr. by R.S. Thelwall. – www.tertullian.org*
31. *Turcan M. Etre femme selon Tertullien // Vita Latina 119 (Sept. 1990).*

Ковальський С.В.

УДК 94(564.3).03"1956/1959":325.83

ДЕПОРТАЦІЯ АРХІЄПІСКОПА МАКАРІОСА III В КОНТЕКСТІ АНТИКОЛОНІАЛЬНОЇ БОРОТЬБИ НА КІПРІ (1956-1959 РР.)

В статті розглядається конфлікт англійської колоніальної адміністрації з Макаріосом III – одним з лідерів та провідних ідеологів греків-кіпріотів в період антиколоніальної боротьби. На прикладі депортації Макаріоса III розкриваються проблеми політичних репресій, формування громадської думки на користь опального лідера та перетворення його в політичний символ нації. Особлива увага приділяється історичним умовам, в яких розгорнувся кіпрський рух за самовизначення.

***Ключові слова:** кіпрське питання, боротьба за самовизначення, енозіс, політичні репресії, громадська думка, політичний лідер.*

Обрання архієпископа Макаріоса III президентом Кіпру в 1960 р. визначило розвиток політичного життя острова. З його ім'ям пов'язують як переваги Республіки, так і проблеми етнічного, внутріполітичного та міжна-

родного характеру, які простежуються і на сучасному етапі. Аналіз історичних умов, в яких формувались етнічні політичні лідери, такі як архієпископ Макаріос III, в період антиколоніальної боротьби та становлення державності, надає можливість побачити цілісну картину сучасних труднощів Кіпру. Найважливішим етапом в житті Макаріоса III як лідера греків-кіпріотів та символу руху за самовизначення, були дії колоніальної адміністрації проти нього в середині 1950 рр., що розцінювались як репресивні. Тема політичних репресій актуальна та невичерпна в контексті новітньої історії Європи. Особливо показовим є перетворення репресованого в символ боротьби, котрий поступово стає політичним лідером. Саме цей феномен простежується на прикладі політичної кар'єри Макаріоса III.

Депортація архієпископа Кіпру вплинула на перетворення його в очах громадськості з лідера релігійного (етнарха) в лідера політичного. Це простежується в причинах репресивних заходів проти нього, механізмах їх втілення та загальнокіпрських та міжнародних наслідках зазначених подій. Крім того, важливу роль відіграла ідеологія греків-кіпріотів та соціально-політичні умови, в яких розгорнувся рух за самовизначення.

В українській історіографії окремі аспекти кіпрської проблеми висвітлювали різні дипломати та історики: Б.І. Гуменюк, Є. Конопацький, Б.М. Гончар, В.С. Бруз та інші. Вітчизняні вчені приділяли увагу, головним чином, сучасним проблемам Кіпру в аспекті миротворчості та міжобщинних переговорів; також дослідження поширювались на кіпрський конфлікт 1960-1970-х рр. Колоніальний період острова майже не вивчався. В російській історіографії були захищені дисертації з окремих проблем Кіпру істориками (О.Н. Бредихін), правознавцями (І.В. Вахітов), політологами (Н.М. Міхеєва) та етнологами (Ю.В. Тітова). Кіпрське питання розглядалось в контексті грецької історії Ар. Улуняном та в рамках турецької історії Б.М. Поцверхієм. Колоніальний період подавався здебільшого як передісторія проблем незалежного Кіпру. Мало уваги приділялось деталям, таким як відносини колоніальної адміністрації з лідерами етнічних громад Кіпру в 1950-ті рр. Це робить тему актуальною з наукової та практичної точки зору.

Під час британського панування на Кіпрі з 1878 р. по 1960 р. посилювалась національна свідомість обох етнічних громад острова. В 1931 р. відбулось повстання, сплановане грецькою громадою, мета якого полягала у знищенні колоніальної системи на острові. Але воно було придушено, а учасники покарані. Непопулярні заходи британської влади: обмеження прав православної церкви та заборона використання обома громадами Кіпру національних символів та кольорів Туреччини і Греції – збільшили

незадоволення місцевого населення. Політична ситуація загострилась після Другої світової війни, коли грецька громада очікувала надання Кіпру обіцяного до початку війни Лондоном права на самовизначення [2, с. 42].

З 15 по 22 січня 1950 р. на острові проводився референдум, організований грецькою православною церквою Кіпру на чолі з обраним в 1948 р. архієпископом Макаріосом III. Плебісцит проходив без дозволу британської колоніальної влади. Референдум підтримали усі греко-кіпрські політичні сили та об'єднання – як праві, так і ліві. Голосування показало, що 95,73 % грецького населення (тобто 225 108 чол.) виступало за так званий енозіс – приєднання острова до Греції [3, с. 104]. Британська влада проігнорувала ці результати. Відмова визнати плебісцит означала в очах греків-кіпріотів порушення їх права на самовизначення.

Лідери общин стверджували: енозіс – це єдине вірне вирішення кіпрського питання. Більшість населення підтримувало радикальну точку зору, висловлену гаслом: "Самовизначення – це енозіс" [3, с. 126]. Така ідея була дуже популярною в грецькому суспільстві, її пропагували в пресі, використовували в програмах політичних партій тощо. Навіть прем'єр-міністр Греції Константинос Георгакопулос в 1958 р. у привітанні з днем незалежності країни заявив, що визнати справжню незалежність Греції можна тоді, коли до неї приєднається Кіпр. Такі слова повністю відображали офіційну позицію Афін відносно бачення майбутньої долі острова. Турецькі дослідники вказували на вплив на енозіс так званої "Великої Ідеї", яка базувалась на відновленні кордонів "Античної Греції", і вбачали в цьому агресивний настрій проти турків як на Кіпрі, так і на Анатолійському півострові [19, р. 2-3]. Британія погоджувалась тільки на обмежену автономію острова. Енозіс в очах британської колоніальної влади являв прояви агресивної політики Афін.

Враховуючи накопичене на острові невдоволення британською владою, остаточно визначившись зі своїми цілями та отримавши підтримку від Греції, грецька громада перейшла до радикальних заходів. З початку 50-х рр. ХХ ст. активізувалась Національна Організація Кіпрських Борців за Енозіс (далі – ЕОКА). В ніч з 31 березня на 1 квітня 1955 р. пролунали вибухи в Нікосії, Фамагусті, Ларнаці та Лімасолі. Грецький генерал Джордж Гривас під кодовим ім'ям "Дігеніс", який відзначився під час Другої світової та Громадянської війни в Греції, проголосив, що ЕОКА під його безпосереднім командуванням починає боротьбу за визволення від британських колонізаторів [23, р. 63]. ЕОКА представляла собою нелегальне озброєне угруповання греків-кіпріотів, яке мало чітку бойову організацію, керувалась грецькими офіцерами та отримувала матеріальну підтримку з Греції. Її метою,

перш за все, були напади на колоніальні установи, чиновників та поліцію. Під удар радикалів потрапили й представники цивільного населення, які підозрювались у співробітництві з колоніальною владою.

Перший політичний діалог з вирішення проблеми відбувся в кінці серпня 1955 р. на конференції в Лондоні. Там були присутні представники Греції, Туреччини та етнічних громад. При чому, саме за етнархом Британія залишила право приймати політичні рішення від імені всієї громади. Переговори були перервані у зв'язку з конфліктом інтересів грецької сторони з англіцями.

Подальша активізація ЕОКА і погіршення внутріполітичного становища на Кіпрі восени 1955 р. виявились приводом для губернатора Дж. Хардінга впровадити надзвичайний стан. Закони від 26 листопада 1955 р. скасували усі представницькі інститути, регламентовані колоніальними конституційними проектами. Вся влада на острові концентрувалась в руках губернатора [21, р. 73]. Представник британської корони на острові отримав повний контроль над проведенням військових та поліцейських операцій, зосередив в своїх руках контроль над громадським життям на Кіпрі тощо. Взимку відбулась друга спроба політичного вирішення конфлікту.

Повторний діалог колоніальної адміністрації з лідерами громад відбувся на початку 1956 р. Переговори губернатора Кіпру з архієпископом Макаріосом III проводились з січня по лютий 1956 р. у формі офіційного листування. Голова колоніальної адміністрації не зміг порозумітись з етнархом по трьом основним питанням: загальна амністія заарештованих греків-кіпріотів, контроль кіпріотів над поліцією та повноваження майбутньої Законодавчої Асамблеї на острові [7]. "Британська формула" компромісу полягала у тому, що внутрішні та зовнішні справи острова залишались прерогативою колоніальної метрополії, амністія не передбачалась та, саме головне, – право на самовизначення полягало лише у створенні Законодавчої Асамблеї з обмеженими правами [18, р. 4-5]. Макаріос III запропонував свою ідею "невідкладного суверенітету" острова, за яким законодавча, виконавча та судова влада підпорядковувались кіпріотам. Тільки проблеми безпеки та надзвичайних справ мали залишитись в розпорядженні Губернатора [6, р. 6-7]. Такий проект в умовах антиколоніальної боротьби означав би енозис.

Від губернатора лунали компромісні пропозиції, які полягали у поверненні до конституційного проекту 1948 р. [4] Відповідно до цих пропозицій, губернатор пропонував створити Законодавчу Асамблею з представниками від обох громад. Також передбачалось залучання кіпріотів у

роботі міністерств на острові тощо. Амністія обіцялась для певних категорій засуджених відразу після припинення збройної боротьби. В усьому іншому пропозиції залишались без змін [17, р. 8-9]. Архієпископ у своїй відповіді від 24 лютого 1956 р. в черговий раз розкритикував "британську формулу" [5, р. 10-11]. 29 лютого 1956 р. спеціально для переговорів з Макаріосом III приїхав міністр зі справ колонії А. Леннокс-Бойд. В його фінальній заяві чітко простежується розчарування принциповою позицією архієпископа. 5 березня 1956 р., коли А. Леннокс-Бойд виступав перед англійським Парламентом, він заявив, що Макаріос III не готовий до конструктивного обговорення конституційного устрою Кіпру [15].

В контексті цих непорозумінь англійська влада звинуватила етнарха у прямій підтримці "екстремістів". 9 березня 1956 р. поліція заарештувала його і депортувала в Аден, звідки кіпрського етнарха заслали на Сейшельські острови. З приводу заслання етнарха уряд Великої Британії оприлюднив офіційну заяву, в якій пояснювалась британська точка зору на конфлікт, що виник, та можливі шляхи його вирішення [20]. Згідно британській позиції, Макаріос III розвинув активну діяльність по підтримці руху за енозис. Кіпрського етнарха звинуватили у встановленні зв'язків з грецькою громадою в США і з Афінами для фінансування ЕОКА. Йому ставилась за провину пряма агітація насильства по відношенню до англійських родин, що мешкали на Кіпрі. Таким чином, депортація Макаріоса III мала означати для імперії гарантію громадської безпеки та спокою [20, р. 102-103].

Заслання Макаріоса III на Сейшельські острови стала поворотним моментом в історії кіпрського питання. Акція проти етнарха створила у греків-кіпріотів чіткий образ ворога. Ним стала англійська колоніальна адміністрація та усі, хто її підтримував, в тому числі представники турецької громади. 14 березня 1956 р. бійці ЕОКА вбили сержанта британської поліції. Ще дві людини отримали поранення. Губернатор проголосив в столиці колонії комендантську годину. 18 березня 1200 кіпріотів – власників магазинів – висловили погрозу зачинити свої лавки на 6 днів в знак протесту проти депортації архієпископа Макаріоса III. За спроби втілити в життя свої наміри були оштрафовані власники магазинів по всіх містах острова [10;12].

В другій половині березня того ж року "борці за енозис" вчинили замах на губернатора Кіпру Дж. Хардінга. Від вибуху біля його резиденції загинуло п'ять британських солдат. 17 червня в грецькому секторі Нікосії відбулась ще одна демонстрація сил з боку ЕОКА. В результаті вибуху загинув американський віце-консул Вільям Ботелер, ще три американських

громадянина отримали поранення різного ступеня тяжкості. За цей випадок грецька церква Кіпру висловила вибачення американському уряду [11; 12].

Відправлення Макаріоса III у заслання знайшло відгук у британському суспільстві та торкнулось політичного життя Великої Британії. 12 березня 1956 р. британська газета "Daily Mirror", яка підтримувала опозиційну на той момент лейбористську партію, опублікувала з цього приводу статтю, яка стала своєрідним пророцтвом. В ній приводились приклади репресій проти лідерів національно-визвольної боротьби в різних колоніях, де ці "ізгої" ставали національними героями та лідерами новостворених держав. В статті робився висновок, що з часом Макаріоса III чекає така ж доля [9]. Лівоцентриська газета "The Observer" висловила аналогічну точку зору, назвавши кіпрського етнарха "єдиним представником влади греків-кіпріотів, з ким можна було проводити переговори" [22]. Профспілкова газета "Daily Herald" відверто назвала депортацію Макаріоса III "провалом британської колоніальної політики" [8]. Комуністична газета "Daily Worker" та ліберальна "The Manchester Guardian" також критикували колоніальну політику Великої Британії в контексті кіпрських подій. В Лондоні був створений Кіпрський комітет примирення, в склад якого увійшли греки-емігранти, представники профспілок та деякі політичні діячі [16]. Таким чином, суспільна думка в Великій Британії в цілому проявила єдність різних не консервативних політичних сил та суспільних рухів і висловлювала негативне відношення до репресії архієпископа Макаріоса III.

Заслання етнарха Кіпру мало суттєвий резонанс в політичному житті Великої Британії. Кіпрське питання виявилось головною темою засідань британського парламенту з 13 по 16 березня 1956 р. 14 березня в Палаті громад розгорнулась дискусія між представниками від лейбористської та консервативної партій щодо можливих небезпечних наслідків депортації духовного лідера греків-кіпріотів. Консерватори всебічно захищали власну політику на острові. З трибуни пролунали аргументи відносно причетності архієпископа до терору. Погіршення ситуації на Кіпрі в перший тиждень після відправлення етнарха з острова також ставилось йому за провину. Лейбористи попереджували своїх політичних опонентів про небезпечність репресивних заходів та звинувачували їх у розпалюванні конфлікту. Наступного дня обговорення цієї ж теми відбулось в Палаті лордів [13; 14].

Репресії проти кіпрського духовного лідера викликали резонанс у релігійному світі. Єпископ Фотій, який тимчасово замінив Макаріоса III, телеграфував в ООН, архієпископу Кентерберійському та у Вселенську Цер-

ковну Раду з приводу репресії законного церковного керівника Кіпру. Священний Синод Греції звернувся до московського Патріарха Алексія за підтримкою в боротьбі проти дискримінації кіпрських православних священників. В день депортації Макаріоса III Афіни відповіли політичним демаршем. Уряд Греції відізвав свого посла з Великої Британії та звернувся зі скаргою до Ради Безпеки ООН [1, с. 86].

З 1957 р. Макаріосу III надали право вільно переміщатись, але заборонили повертатись на Кіпр. Тому він приїхав в Грецію, де його зустріли як героя. В подальшому він декілька разів виступав в Генеральній Асамблеї ООН. Етнарх був запрошений в 1959 р. в Лондон для участі в конференції по вирішенню кіпрського питання. Саме в той період він як політичний лідер відійшов від ідеї енозису і став прибічником ідей незалежного Кіпру і від імені грецької громади острова підписував конституційні проекти майбутньої суверенної Республіки.

В березні 1959 р., коли ЕОКА склала зброю і були підписані міжнародні домовленості щодо незалежності, Макаріос III повернувся на Кіпр. За приблизними підрахунками його зустрічало дві третини грецького населення Нікосії. На президентських виборів в грудні 1959 р. архієпископ отримав значну перемогу над своїми політичними опонентами, що вказувало на високий відсоток довіри кіпріотів та на його особливу роль в розбудові нової держави.

Таким чином, заслання Макаріоса III зробило його головною фігурою руху за самовизначення. Саме репресії проти етнарха вплинули на його популярність, створивши образ борця за політичні права та самовизначення грецької громади. Відхід етнарха від агресивної боротьби ЕОКА за енозис зробили архієпископа лідером більш поміркованого руху з альтернативною метою, спрямованою на самоврядування та цілісність острова. Тому, коли ідеї ЕОКА перестали бути актуальними в 1958 р., популярність набула ідея незалежності Кіпру, і Макаріос III став її природним провідником. В 1960 р. він виступив як кандидат в президенти і переміг завдяки своїй популярності, з одного боку, і непричетності до збройного протистояння, з іншого. Ця позиція в кіпрському суспільстві була забезпечена йому завдяки депортації з Кіпру в період з 1956 р. по 1959 р. Отже, репресії колоніальної адміністрації проти архієпископа мали для нього позитивні результати в подальшому: зробили Макаріоса III загальногрецьким лідером на Кіпрі, згуртували навколо нього помірковані політичні кола і надали йому світової популярності.

Kovalskiy S. V.

**THE DEPORTATION OF THE ARCHBISHOP MAKARIOS III
IN THE CONTEXTS OF THE ANTI-COLONIAL STRUGGLE
IN CYPRUS (1956-1959)**

This article concerns the conflict between the British colonial administration and the greek-cypriots` leader and ideologist Makarios III during the anti-colonial struggle. Through the example of the Makarios` deportation, the problems of the political repressions and the public opinion's formation in favour of the disgraced leader are shown. A special attention was paid on the anti-colonial struggle's historical conditions.

Key words: Cyprus question, struggle for self-determination, enosis, political repressions, public opinion, political leader.

Ковальский С.В.

**ДЕПОРТАЦИЯ АРХИЕПИСКОПА МАКАРИОСА III
В КОНТЕКСТЕ АНТИКОЛОНИАЛЬНОЙ БОРЬБЫ
НА КИПРЕ (1956-1959 гг.)**

В статье рассматривается конфликт английской колониальной администрации с Макариосом III – лидером и идеологом общины греков-киприотов в период антиколониальной борьбы. На примере депортации Макариоса III раскрываются проблемы политических репрессий, формирования общественного мнения в пользу опального лидера и превращения его в национальный символ. Особое внимание уделяется историческим условиям, в которых развернулось кипрское движение за самоопределение.

Ключевые слова: кипрский вопрос, борьба за самоопределение, енозис, политические репрессии, общественное мнение, политический лидер.

Джерела та література

1. Александров Н. Новые веяния в Греции // *Международная жизнь*. – 1956. – № 5. – С. 88-104.
2. Бредихин О.Н. Эволюция межобщинных отношений на Кипре // *Вопросы истории*. – 2003. – № 10. – С. 38-48.
3. Гарабедян А. *Национально-освободительная борьба и провозглашение на республика Кипър (1945-1960)*. – София, 1989. – 282 с.
4. Ковальський С.В. Британський проект реформи колоніального управління на Кіпрі 1948 р. // *Всесвітня історія та актуальні проблеми міжнародних відносин. Пам'яті професора Г.Л. Бондаревського (1920-2003 рр.)*. Луганськ, 12-13 квітня 2011 р. – Луганськ, 2011. – С. 171-176.
5. *Archbishop Makarios`s Letter to Sir Harding of 25th February, 1956 // Correspondence Exchanged Between the Governor and Archbishop Makarios*. – Cmd. 9708. – London: Her Majesty's Stationery Office, 1956. – P. 10-11.

6. *Archbishop Makarios's Letter to Sir Harding of 2nd February, 1956 // Correspondence Exchanged Between the Governor and Archbishop Makarios.* – Cmd. 9708. – London: Her Majesty's Stationery Office, 1956. – P. 6-7.
7. *Correspondence Exchanged Between the Governor and Archbishop Makarios.* – Cmd. 9708. – London: Her Majesty's Stationery Office, 1956. – 12 p.
8. *Daily Herald.* – 1956, March 12.
9. *Daily Mirror.* – 1956, March 12.
10. *Daily Worker.* – 1956, March 15.
11. *Daily Worker.* – 1956, March 18.
12. *Daily Worker.* – 1956, March 19.
13. *Debate of March 14, 1956, in the House of Commons on the Arrest and Exiling of Archbishop Makarios of Cyprus // British Opinion on Cyprus.* – Washington: Royal Greek Embassy, 1956. – P. 88-107.
14. *Debate of March 15, 1956, in the House of Lords on the Arrest and Exiling of Archbishop Makarios of Cyprus // British Opinion on Cyprus.* – Washington: Royal Greek Embassy, 1956. – P. 102-107.
15. *Hansard (Commons), March 5, 1956.* – Vol. 549, coll. 1715-1719. – Режум доступу: <http://hansard.millbanksystems.com/commons/1956/mar/05/cyprus-situation> [28 жовтня, 2011 р.]
16. *Munro J., Khuri Z. Cyprus between Venus and Mars.* – Delmar, New-York, 1984. – 160 p.
17. *Sir Harding's Letter of 14th February, 1956 // Correspondence Exchanged Between the Governor and Archbishop Makarios.* – Cmd. 9708. – London: Her Majesty's Stationery Office, 1956. – P. 8-9.
18. *Sir John Harding's letter of 28th January, 1956 // Correspondence Exchanged Between the Governor and Archbishop Makarios.* – Cmd. 9708. – London: Her Majesty's Stationery Office, 1956. – P. 4-5.
19. *Sonyel S.R. The Turco-Greek Conflict.* – London, 1976. – 82 p.
20. *Statement on the Deportation of Archbishop Makarios Issued on 19-th March, 1956 // Colonial Report. Cyprus 1956.* – London: Her Majesty's Stationery Office, 1957. – P. 100-103.
21. *The Colonial Office List 1958.* – London: Her Majesty's Stationery Office, 1958. – 461 p.
22. *The Observer.* – 1956, March 11.
23. *Xydis S.G. Cyprus Reluctant Republic.* – Paris: Mouton, 1973. – 554 p.